

Índex

Vet aquí que una vegada	7
Monsieur Grasz Pyrotechnic.....	17
L'il·luminat.....	37
La germana de la núvia.....	55
La bona acció.....	71
L'aviador xiroi.....	89
Lleugerament rosa.....	105
Mala travessa tinguérem	125

Vet aquí que una vegada

(...) el mestre et trasbalsa l'ésser,
mentre que el professor t'ofereix
coneixements. El mestre sembla treballar
dintre teu, i el professor actua de fora estant.

De *Indíbil i la boira*
Josep VALLVERDÚ

AVUI PRESENTO AL LECTOR UN REULL DE SET CONTES de Josep Vallverdú per celebrar els noranta anys de l'autor. Noranta anys que fan enveja perquè són noranta i per l'energia i vitalitat amb què el seu propietari els duu a sobre. Com si no li fossin cap càrrega. Com si només comptés en el seu haver l'acumulació d'experiència i de saviesa en les arts i en la vida.

Vallverdú, format en la filologia clàssica, ha escrit de tot: novel·les per a nens i joves, i literatura per a adults en diverses facetes: llibres sobre indrets, assaigs, dietaris, traduccions (un traductor clàssic de la Cua de palla que tots hem llegit amb delit), un llibre singular que és una mena d'autobiografia-novel·la-assaig-esponja/que/tot/ho/atrapa (*Indíbil i la boira*, 1983), una mica de teatre, un nombre significatiu de relats i unes deli-

catessen: els tres volums de memòries *Vagó de tercera* (1996), *Garbinada i ponent* (1998) i *Desmudat i a les golfes* (2000). Un gruix respectable de feina al qual caldria afegir llibres de text i estudis relacionats amb les humanitats i segur que no ho dic tot. I tot plegat, farcit de premis i distincions. En el volum que teniu a les mans s'ha recollit una mostra dels seus relats per a gent gran.

N'hi ha que diuen que Josep Vallverdú no ha pogut escriure més literatura d'adults per les circumstàncies externes (allò que el dia només té vint-i-quatre hores). Jo penso que en Vallverdú ha escrit el que ha volgut, el que li ha vingut de gust; vaja quin un! Si s'ha convertit en el màxim exponent, junt amb Josep Maria Folch i Torres, de la literatura infantil i juvenil, en una literatura com la catalana que ha donat i dóna excel·lent conreadors, és perquè hi ha ficat la banya sabent perfectament què feia.

La dedicació a la literatura per a adults (a part de la memorialística i la traducció), Vallverdú l'ha centrada en els relats i, sovint, en el número set. Va publicar *Festa Major* (1960), llibre format per set relats i que va ampliar en una segona versió, *La festa i la ganyota* (1987). El mateix any publicà *Ara mateix eren aquí*, un recull de set relats, i més endavant, *Una quarta a babord*, un entremig de novel·la i recull de contes (nou, en aquest cas) ja que cal llegir-los correlativament i que estan units per la presència del personatge de Bastos,

i *La germana de la núvia i altres relats* (2008) on torna a trencar la norma i hi recull tretze contes. I encara després, *Un secret ecologista* (2009), compost per vuit contes. No sabria dir el nombre de relats escrits per Vallverdú perquè en alguns casos reescriu i publica de nou algun conte en un altre recull; però queda clar que és una feina a la qual ha dedicat força temps i energies. I que, com totes les facetes de la seva feina, és un front permanentment obert.

Set contes, aquesta petita joia que qui m'estigui llegint ara és perquè la té a les mans, reincident en el número set; suposo que és casualitat. El que volia dir: és una antologia de relats confegida pel mateix autor. Una autoantologia, amb tot el que té de significatiu el fet d'haver triat un conte o haver-ne descartat un altre: ell és el responsable de les presències i de les absències. I aquí voldria fer una petita reflexió de vol curt: habitualment, quan escrius un llibre de relats, ets conscient que cada conte conviurà en un context format per la presència dels altres relats del recull. Fins i tot, el context pot ajudar a gestar algun dels relats comptant que la criatura completa és el recull. Com sol esdevenir-se en un poemari, on cada poema ocupa un lloc precís tenint en compte el conjunt. Però, certament, això no és obligatori, fins i tot en un poemari: pots anar confegint poemes (o contes) i quan en tens un gruix suficient com per constituir-se en llibre, els pu-

bliques. I això darrer s'esdevé, quasi sempre, en les antologies. Amb tot, no puc evitar de pensar que els contes estaven avesats a un context en el qual havien nascut per al lector i en triar-ne per a una antologia, els treus d'aquell context i els fas conviure amb altres contes amb els quals mai no s'havien relacionat. I si de cas, tots plegats crearan una nova atmosfera i un nou context. Per això, per aquesta petita reflexió que m'he permès, voldria dir d'on vénen els contes que l'autor ha aplegat a *Set contes*: El primer relat, "Monsieur Grasz pyrothecnic", prové de *La festa i la ganyota*. 'L'il·luminat' pertany a *Una quarta a babord*. "La germana de la núvia" i "La bona acció" són de *La germana de la núvia i altres relats* i els tres últims pertanyen a *Un secret ecologista*. A ciascuno il suo.

El cas és que, el que tenim entre mans, són set relats trets del seu context inicial que es posen a conviure a *Set contes* en una nova vida. I aniran copsant com ells mateixos estableixen noves lleis de relació ja que el Bastos d'*Una quarta a babord* ja instal·lat en aquest nou llibre que llegireu, treu el nas en dos contes que mai havien conviscut abans en cap recull i aquí, amb els anys, agafaran categoria de parents. Però com sigui, tots els contes d'aquest recull antològic són del lector perquè en Josep Vallverdú ho va voler el dia que va decidir no fer cas de la fatiga de la feina, seure al seu escriptori i posar en ordre, amb paraules, una colla de gestos, mirades, sentiments i accions que li bullien pel

cap. La generositat de l'escriptor consisteix a escriure regals que no li hem demanat, que emanen només de la seva voluntat creadora i de la generositat de voler dedicar-hi hores d'esforç.

Això que acabo de dir és cert i queda molt bé. Però també he de confessar que estic convençut que un escriptor de raça com Josep Vallverdú no plany esforços i escriu sense demanar permís ja que la necessitat d'escriure no entén en generositats, cansaments i esforços i s'imposa de manera gairebé irracional i no li pregunto per què ha fet aquesta feinada d'escriure tanta cosa al llarg de tants anys, perquè ja en sé la resposta: "No he estat capaç de no fer-ho." Que vol dir que si no s'hagués posat a escriure, hauria rebentat, o potser, no s'ho hauria perdonat mai, o... L'home que va triar conscientment de viure sempre en un ambient rural, amb un hort a la vora per poder-lo treballar, i negociant amb la vida una mica de temps per dedicar-lo a escriure, no hauria pogut deixar de fer el que ha fet.

Si m'ho permeteu, llanço una pregunta sense resposta: com és que un ponentí de cap a peus, tocat per la boira, és atret, de la mà de Bastos o d'altres personatges, pel món dels mariners i del mar? És pels anys viscuts a l'Empordà i l'enyorança de no ser-hi?

Quan distingeixes un conte d'un recull sembla que menystinguis els altres i la majoria de les vegades no és així. Per això, fins ara m'he resistit a fer-ho; només

fins ara. Comtant que cap conte d'aquest recull se senti ofès, em ve de gust senyalar-ne dos que m'han atret més i penso que fan més sòlid el conjunt. Són magistrals, rodons i tenen aquell poder que en el relat breu és molt difícil de provocar: l'eco vital, la idea que aquella història t'acompanya en les teves reflexions un cop n'has estat lector. Em refereixo en primer lloc a "La germana de la núvia" que dóna títol a un dels reculls que hem esmentat abans, que es fa llegir amb ànsia i que té dos personatges que remenen el cul en un altre conte: el capità Morell i l'esmentat Bastos. L'altre conte és "Mala travessa tinguérem". En aquest darrer hi veig encastada la idea del poder de l'art sobre l'individu. La pregunta que em faig mentre l'estic llegint és per què aquell home, Melci príncep de Jahrad, sense tenir-ne cap obligació, segueix l'estrella desoïnt qualsevol consell racional emanat dels bons costums de la vida ordenada. Té una fal·lera que ell mateix no s'explica però que no pot deixar de seguir. És en Vallverdú escrivint. "No pot deixar de fer-ho." Tot i que l'autor, a diferència del personatge, no hi perdi bous i esquelles, també desprèn la vida en el seguiment de l'estrella, poca broma. La història d'aquest relat és coneguda de tothom: n'ignoràvem el punt de vista vallverdunià que dóna dimensió humana i converteix els personatges dels reis en personatges literaris que, a més de ser portadors d'or, encens i mirra, ofereixen al lector un cofre de veritat literària, el millor regal que hom li pot oferir.

Em permeto entrar en subjectivitats. L'any 2000, a Josep Vallverdú li van concedir el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Vaig voler ser a l'acte solemne de concessió del premi al Palau de la Música Catalana de Barcelona. En Vallverdú va fer un parlament magistral, sense papers, sense consultar cap nota, mirant el públic, amb el cap clar als seus setanta-set anys (tot un xiquet!) i amb una energia que manté intacta als noranta. Però el que em va guanyar va ser la claredat expositiva de les idees. I va reivindicar amb orgull el fet de ser el primer guardonat (i per ara l'únic) que ho era sobretot per la dedicació incansable a la literatura infantil i juvenil.

Molts escriptors, em refereixo sobretot als que li han estat alumnes, l'anomenen mestre. Escoltant-lo aquell vespre vaig entendre una cosa que ja sabia: un mestre no deixa mai de ser-ho i davant meu un mestre que mai no pot deixar de ser mestre i que, a part de ser professor, ha estat mestre per a molts joves, ens donava una lliçó. Jo l'admirava perquè n'era lector. Des d'aquell vespre, simplement, l'admiro.

Per acabar, us explicaré un petit secret que no he tingut l'avinentesa d'explicar mai al mateix Vallverdú. Quan tenia disset o divuit anys va aparèixer *Trampa sota les aigües* i tot i que “no em tocava” el vaig devorar. Al cap de deu anys, ja casat, corrien per casa, per raons professionals i familiars, *Rovelló*, *En Roc*

drapaire, En Mir, l'esquirol... i més tard, *El vol del falcó...* Penso que això és el millor que pot passar: un escriptor que s'imposa la difícilíssima tasca d'escriure per a gent jove, triomfa íntimament quan els seus títols, potser reeditats profusament, passen de pares a fills i en una mateixa casa hi poden haver edicions allunyades en el temps del mateix títol.

I ara el secret, que me n'havia anat per les branques: fa vint-i-quatre anys un llibreter em va dir mira què he trobat.

—Què és?

Em va ensenyar un exemplar d'una novel·la meua per a canalla que té el títol de *L'home de Sau*. No vaig entendre el valor de la troballa atès que de ben segur a la llibreria hi devia haver uns quants exemplars d'aquell llibre que feia uns anys que era al carrer.

—Ah... —vaig fer—: I què?

—Obre'l.

El vaig obeir. A dins no hi havia la història del rapte d'uns ossos sinó *En Roc drapaire*, el nen de les barraques, que així que em va veure em va picar l'ullet. En Roc drapaire que s'havia després de la seva coberta i s'havia arraulit dins la d'un llibre meu! Ben relligadet, com si li agradés anar d'incògnit. El llibreter me'l va regalar. Aquest exemplar el guardo amb cura entre els meus llibres, com si l'hagués escrit jo, probablement amb el desig inconfessat que m'empelti una mica de la saviesa del seu autor.

Avui, sense disfresses, sense sorpreses de la coberta, en aquest llibre del qual estic acabant el pròleg, teniu en Josep Vallverdú en estat pur. Sortosos els que encara no l'heu llegit perquè us esperen unes hores plaents de descobertes.

Jaume CABRÉ

Monsieur Grasz Pyrotechnic

NO PASSAVA UN ANY SENSE QUE MONSIEUR GRASZ anés al poble per la Festa Major. Hauria estat inconcebible des de tots els punts de vista que el pirotècnic deixés d'anar a exhibir les seves invencions, variacions i novetats en matèria de focs d'artifici.

Ni els més vells de la localitat no en recordaven d'altre. Monsieur Grasz era el pirotècnic vitalici. Els temps canviaven, però la fidelitat del poble envers l'artista del foc i dels falsos estels, de les palmeres flamígeres i de les bíbliques rúbriques siderals, no minvava. Monsieur Grasz corresponia a aquesta fidelitat amb devoció i total lliurament a la tasca. Veureu que arribava al poble al migdia de la vetlla dels focs. Compareixia amb dues o tres immenses caixes de fusta folrades per dintre de zinc: les havia descarregades una hora abans i les carregava a la camioneta de l'Arcadi Ripoll, el pare del qual ja havia fet de tartaner anys enrere i havia portat Monsieur Grasz pel mateix trajecte i amb idèntica càrrega que el seu fill. I hom deia que aviat

el darrer de la dinastia, el fill de l'Arcadi, substituiria el seu pare en aquesta honorable missió. De fet, el fill de l'Arcadi Ripoll, que estava acabant el peritatge sense títol als Escolapis, ho havia demanat seriosament al seu pare. Però el conductor, conspicu, al·legava que portar cinc-cents quilos de matèries explosives era un risc que volia desafiar ell i només ell. Íntimament, però, es confessava que no volia renunciar a la glòria d'arribar en ple migdia a la plaça del poble lluint al seu costat els bigotis impressionants de Monsieur Grasz i, sobre la camioneta, les tres misterioses caixes, receptacles de la futura il·lusió ígnia.

Hom confeccionava el programa de les Festes uns mesos abans. El poble havia crescut molt, la gent havia venut i comprat, i això feia que cada any les atraccions augmentessin de categoria: els més suculents productes del folklore bètic desfilaven per la sala de la Societat "L'Aliança Fraternal", vulgarment anomenada "El Tupí", i ni cal dir que els cantors melòdics de més anomenada eren curiosament seleccionats al llarg de l'any en pacients sessions de radioaudició per a fer la tria, a darrera hora, del més convenient. Igualment hom procedia amb les altres atraccions de Festa Major, i es combinaven parers i es discutia acaloradament l'escaïença o improcedència de portar al poble aquesta o aquella atracció. Ara bé, l'únic número invariable, el plat per antonomàsia, era Monsieur Grasz i el seu castell de focs d'artifici. Era tan segur, tan inamovible, com l'ofici de les onze.

Monsieur Grasz arribava cada any a la mateixa hora, i, durant tota la tarda, ajudat del fosser i de l'algutzir, muntava els pals i les bastides per al castell; cap al tard, col·locava les darreres càrregues. Després els dos ajudants es feien a cara i creu quedar-se a vigilar la instal·lació fins al moment de la funció pirotècnica, que era a les deu de la nit, hora solar. S'ho feien a cara i creu perquè cap dels dos no volia renunciar voluntàriament a l'honor de custodi d'aquelles baluernes misterioses i esperançadores. Els vailets s'acostaven a tafanejar el castell, reduït encara a una sèrie de tubèrculs enfilats en uns pals, però el guarda de torn els feia fora amb quatre crits i algun molinet xiuladís de la gaiata.

Mentrestant, cada any, Monsieur Grasz feia el seu camí cap a vestir-se a la fonda. Cada any tenia reservada la mateixa habitació i en tot seguia un mateix ritu i cerimonial. Greu, identificat amb la seva tasca de profeta de les il·lusions, corresponia afablement i sense melositat a les salutacions cordialíssimes dels vilatans i dels forasters, que eren perfectament informats de la categoria del pirotècnic. Però, això sí, a Monsieur Grasz li agradava que escrivissin "Artista Pyrothecnic", i un metge mofeta, però molt entès, que hi hagué al poble una temporada, va dir que aquesta grafia era segurament deguda al fet que Monsieur Grasz era estranger, de l'Alsàcia. Aquesta preciosa localització eixamplà encara més el crèdit de què gaudia el vell

coeter, i els vilatans no se'n sabien avenir, que fos de la Sàssia, un país tan llunyà. És clar que vivia a Igualada, però ell era de la Sàssia. Els vilatans anaven adquirint consciència de llur cosmopolitisme, i quan, anys a venir, els pobles s'anaren emplenant de forasters i fins i tot d'estrangers, ells es consideraven precursors.

Monsieur Grasz es vestia de llagosta i copalta i, abillat així, un cop sopat, davallava fins a l'estany. L'estany, una gran bassa natural, aprofitada per al regadiu, era com la Llacuna Estígia del poble. De l'una banda el món dels mortals, figurat pels vilatans; de l'altra, el de la immortalitat, Monsieur Grasz i les seves pirotècnies. Tot el poble s'era aplegat a la riba d'ençà. Monsieur Grasz anava a saludar les autoritats, s'inclinava amb tota patxoca i feia una reverència cara al públic; i, vorejant la riba, feia cap a l'altra banda. Acomiadava amb una estreta de mà l'alguztir o el fosser, segons hagués caigut la moneda aquella tarda, i es disposava a començar la seva feina. La gent es morfonia d'impaciència i delit. Les noies se sufocaven només a la vista de l'autoritat de l'alsacià, entre l'esquelet fustaire dels màstils. Als homes se'ls feia un nus a la gorja i els nens obrien uns ulls hipnotitzats...

I el miracle començava amb una, dues, tres detonacions terribles, que ressonaven en les altures. Segons quin vent feia, a la gent ja li semblava ensumar l'olor de sofre que, tard o d'hora, els arribava als narius. I Monsieur Grasz començava d'evolucionar, precís, rà-

pid, diligent, per entre els pals, llançant cel amunt els coets, les traques, les rodes, les cascades silencioses i els escandalosos trons. Verd, vermell, blau, blanc, una successió inacabable de flors de foc omplia el cel. I, dessota el mar de foc, entre el fum i les flames, hom veia la figura enèrgica de Monsieur Grasz, els bigotis vermells, la passa llesta, la cua del jaqué voleiant, com un dimoni benigne o com un màgic a punt de fer-ne sempre una de més sonada.

Després, hom felicitava Monsieur Grasz, sempre tan digne i tan humil. Quan començava el ball, ell es retirava a la fonda i dormia plàcidament, malgrat el xivarri de la gent, la fressa dels passadissos, malgrat la música estrident de l'envelat. Les seves oïdes, acostumades al retronny apocalíptic de la tempestuosa sessió celebrada, eren invulnerables a la fressa del món, a ses pompes i a ses obres.

És clar que, tot això, havia estat abans. Un any va descobrir que no podia dormir tan plàcidament, a causa del soroll d'altaveus; un altre any, perquè el llit era incòmode; més tard es va cansar com un ase tot i haver calculat bé les corredisses entre pal i pal. I fou aleshores que Monsieur Grasz va començar de pensar que es feia vell.

Li feia de contrapartida el fet que el seu triomf s'hagués afermat més de cada anyada. Era una mena de fill predilecte i adoptiu de la vila, tot alhora. Ell copsava entorn el mateix afecte, el mateix interès de

sempre, no per la seva persona, que no el demanava, sinó per la seva obra. La seva obra, millorada cada any amb un espetec “especialment creat” per a la vila. Perquè cal aclarir que Monsieur Grasz es feia ell mateix les peces complicades. Comprava els coets més corrents als valencians, però les rodes, els molinets dobles, i el que ell en deia “Figures d’Alta Fantasia Bíblica-Còsmica”, com per exemple “El Decàleg de Moisès voltat d’Estrelles” o “Jonàs i la Balena en Mar Incandescent”, eren obra exclusiva del seu giny i el seu enginy. Tenia la ferma convicció que un artista com ell era insubstituïble, i pretenia palesar públicament aquella convicció amb obres de pes. Li plaïa que, a desgrat dels canvis sobrevinguts al poble, hom conservés el ritual que li era degut pel pes de la tradició, i que tots els consistoris, fossin del color que fossin, respectessin el seu lloc al programa de Festa Major. Se’n sentia tan orgullós que li era inimaginable que alguna vegada ell hagués de decandir-se.

Però la vida té les seves crueltats, i Monsieur Grasz comprenia, en el més recòndit del seu cor, que un dia o altre la decrepitud s’empararia del seu cos i, indefectiblement, de la seva obra. Ara bé, no hauria cregut mai que tot plegat vingués tan de sobte.

De primer fou algun comentari que recollia en arribar al poble: “Que vell!” “Mira, sembla com si estigués malalt.” “Pobret; encara havent de voltar pel món...” Després una exagerada polidesa en el tracte

a què el sotmetien els consistoris: “Ja sap, Monsieur Grasz, que ací sempre l’hem estimat.” “Honoradíssims amb la seva anyal visita, Monsieur Grasz.” “Monsieur Grasz, sense vostè, què faríem?”

Més endavant els espectadors, que començaven de minvar, o resultaven d’allò més distrets. Monsieur Grasz continuava presentant cada festa un número bíblicocòsmic, però aquestes endergues de l’Antic Testament no eren fetes per a la mentalitat del dia. El jovent volia patinadors sobre gel i danses macabres amb música feréstega.

El jovent se li esmunyia de les mans. A més a més, els ajuntaments no eren ni de bon tros com abans... El caciquisme havia estat substituït per la dictadura arbitrària dels consistoris novells. Batlles motoritzats, jovenívols, de posats esportius, que fumaven ros. Els antics alcaldes, que convidaven a toscans i a copeta, havien desaparegut quan desaparegué el bon tabac. Cada vegada es feia més difícil la intel·ligència, més forçat el diàleg, més inabastable la cordialitat.

Aquell any que, per tal de fer una mica més de públic, el senyor mestre dugué tots els nens de les escoles formats a veure el castell, l’artista “pyrothecnic” es va sentir colpit. I si aquella nit no va dormir no fou per altra cosa que per la sensació amarga que tot allò s’acabava, que la seva missió estava arribant al terme, i que ja podia anar pensant a plegar veles.